

SCHAKTÖVERVAKNING VID FÄRMANSBO BY, RAMNÄS BRUK

RAÄ 90, 91 och 104, Ramnäs socken, Surahammar kommun, Västmanland.

Antikvarisk kontroll

Rapporter från Arkeologikonsult 2009:2256

BJÖRN HJULSTRÖM

SCHAKTÖVERVAKNING VID FÄRMANSBO BY, RAMNÄS BRUK

RAÄ 90, 91 och 104, Ramnäs socken, Surahammar kommun, Västmanland.

BJÖRN HJULSTRÖM

Antikvarisk kontroll

Rapporter från Arkeologikonsult 2009:2256

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 12 B
194 34 Upplands Väsby
Tel 08-590 840 41
Fax 08-590 721 41
www.arkeologikonsult.se

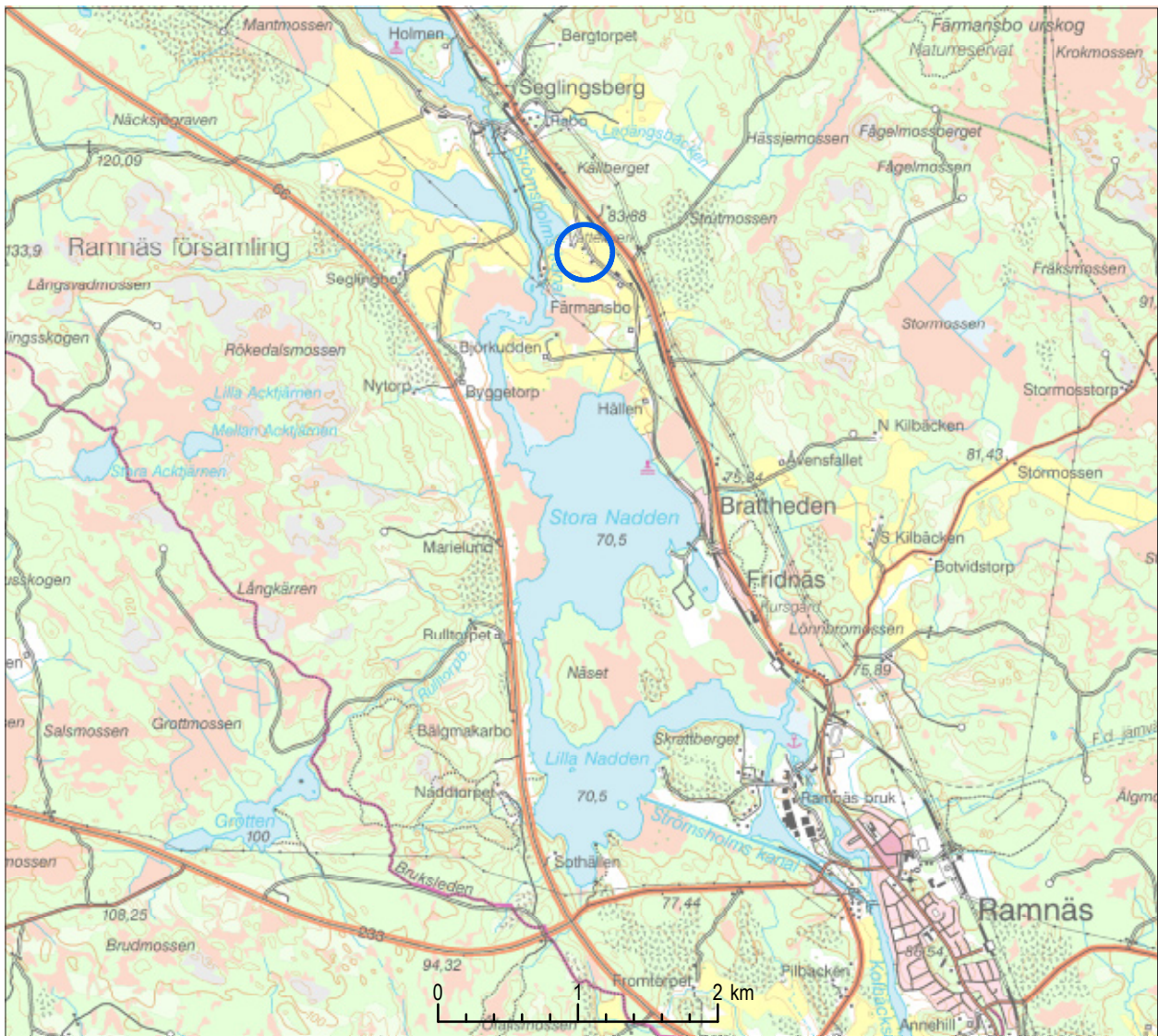
Sammanfattning

Arkeologikonsult har utfört en antikvarisk kontroll i samband med kabelnedgrävning som berör stenålderslokalerna Raä 90 och 91, samt bytomten Raä 104. Inga lösfynd såsom kvarts eller flinta som kunde härröra från stenålderslokaler påträffades. Ett flertal anläggningar påträffades varav de flesta kunde dateras till >1600 i form av fynd av tegel, rödgods, glas och kritpipor m.m. I norra delen av schaktet påträffades en förmodad syllstensrad och kulturlager från ett hus med datering till ca 1700–1800. Kulturlagret från byn som är känt från 1700-tals kartan påträffades och dokumenterades. Inga anläggningar gav ett förhistoriskt intryck.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Uppdraget.....	7
Bakgrund och topografi	7
Metod och resultat	8
Referenser.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Anläggningstabell	13

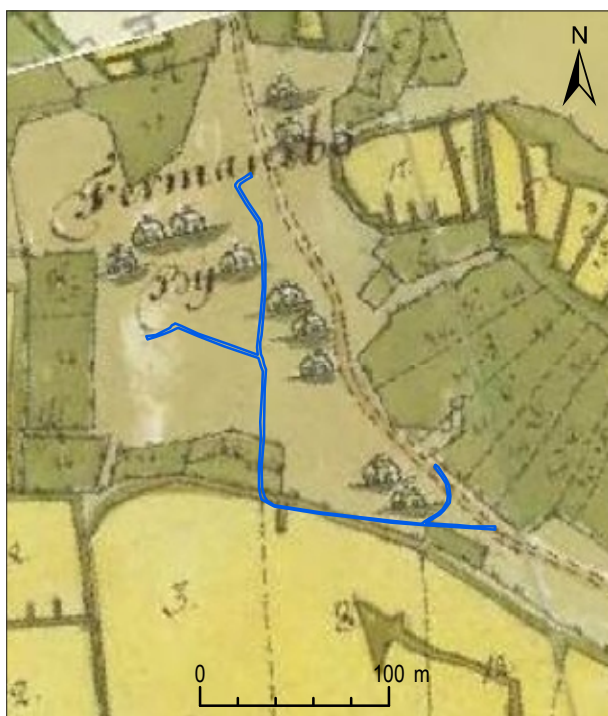

Figur 1. Platsen för schaktövervakningen markerad på Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Uppdraget

Enligt länsstyrelsens beslut (dnr 431-11613-08) har Arkeologikonsult utfört en antikvarisk kontroll i form av schaktövervakning vid Färmansbo, norr om Ramnäs bruk. Uppdraget föranledes av att Vattenfall Eldistribution AB bygger om ledningsnätet mellan Brattheden och Seglingsberg och befintliga luftledningarna grävs ned i marken. Syftet med den antikvariska kontrollen var att skydda och dokumentera berörda fornlämningar.

Figur 2. Kartöverlägg med storskifteskartan från 1779 med placeringen av kabelschaktet. Skala 1:3000.

Figur 3. Kartöverlägg med Laga skifteskartan från 1858 med placeringen av kabelschaktet. Skala 1:3000.

Bakgrund och topografi

Färmansbo ligger cirka 5 kilometer norr om Ramnäs bruk och 0,5 kilometer öster om Kolbäcksån och Strömsholms kanal. På storskifteskartan från 1779 som visas i figur 2 syns 11 gårdar i Färmansbo by (45-14:1). På Laga skifteskartan från 1858 är gårdarnas byggnader mer utförligt karterade (19-RAM-65), se figur 3. I figur 4 visas en vy över området. Fotot är taget mot sydväst strax väster om den plats där en stenrad påträffades vid schaktövervakningen.

De två stenålderslokalerna inom övervakningsområdet utgörs av lösfynd i form av enstaka kvartsavslag och två flint avslag/avfall. Cirka 100 meter norr om bytomten finns ett lösfynd av en skaft-hälsyxa, Raä 141.

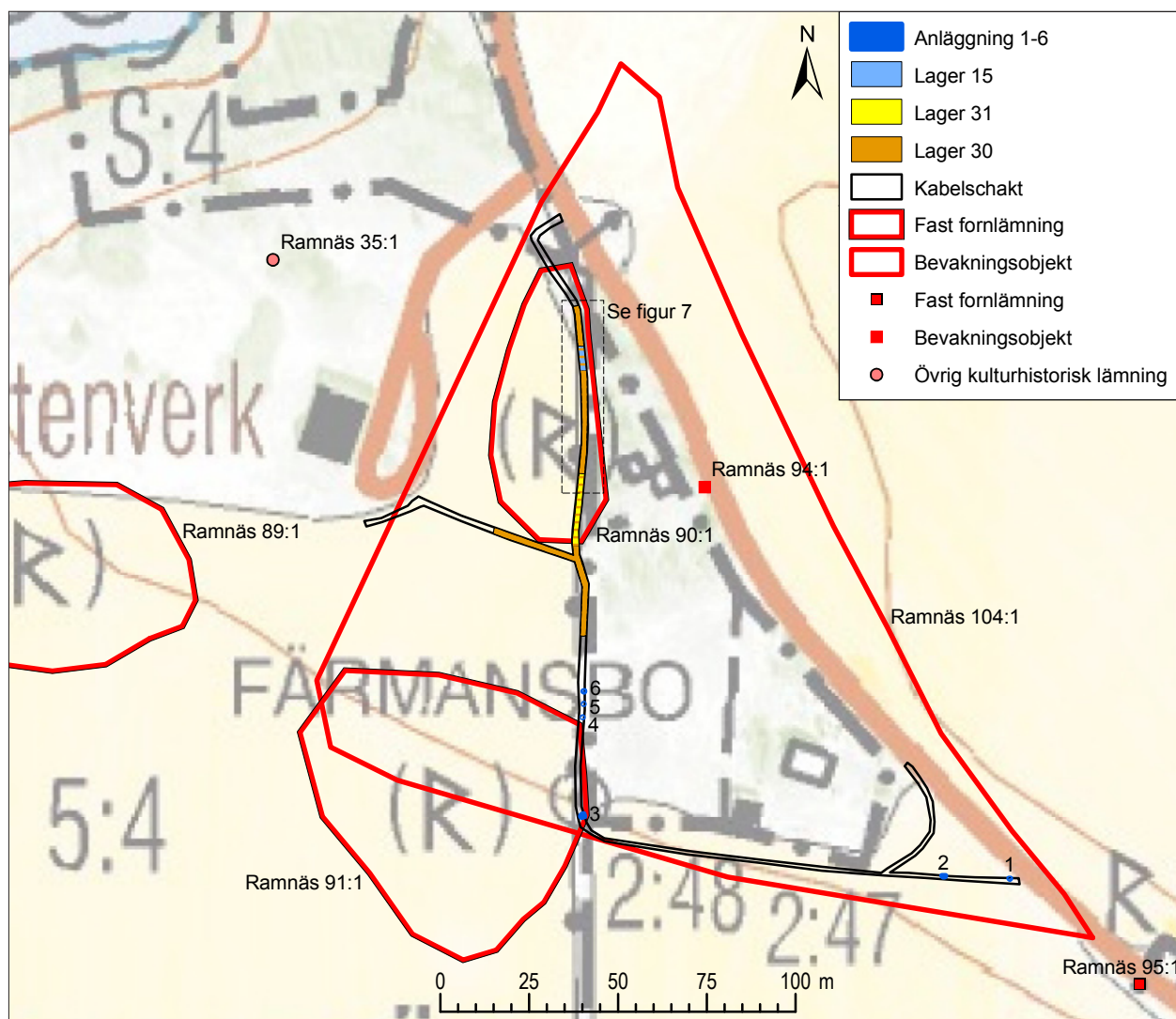
Färmansbo ligger i en utpräglad bruksbygd, där järnbruken dominerat näringslivet. Landskapet runtomkring kännetecknas av kuperade skogsområden med myrar och sjöar. Utmed Kolbäck-sån ligger åkrar, betesmarker och byar, däribland Färmansbo. Markförhållandena vid utredningsområdet bestod till övervägande del av sand. Även ploglagret var sandigt men innehöll en högre andel humöst material.

Figur 4. Vy från en av de högsta punkterna i Ramnäs by där ett bostadshus från 1700-talet har stått. Fotot är taget mot sydväst.

Metod och resultat

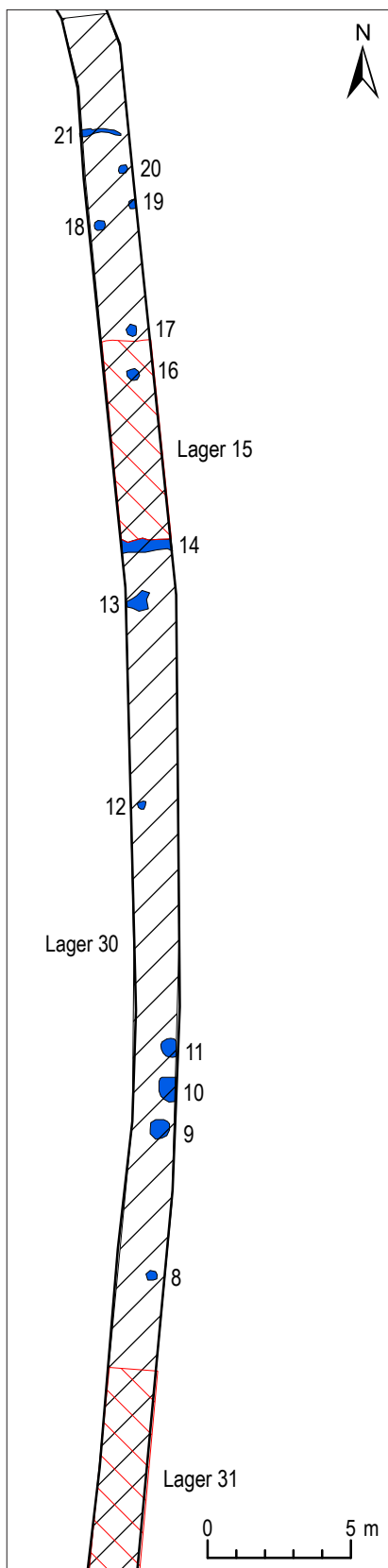
I den östra delen av schaktet, som går i östvästlig riktning söder om bytomten, visade det sig vara få anläggningar och inga kulturlager. Utmed större delen av det partiet användes därför smalskopa med en bredd på ca 30 cm. I övrigt användes en släntskopa och schaktets bredd var ca 1,30 meter. Anläggningar och kulturlager avgränsades i plan inom schaktets område samt undersöktes och dokumenterades genom beskrivning och fotografering i plan och profil. Anläggningarna undersöktes generellt till 50 %. Kulturlagerna undersöktes först med skärslöv fram till dess att de hade definierats. Därefter dokumenterades endast deras utbredning. Schaktet och alla anläggningar mättes in med RTK-GPS.

Figur 5. Kabelschaktet med anläggningar och lager markerade på Fastighetskartan. Skala 1:2000.

Schaktets placering med dokumenterade anläggningar visas i figur 5. I södra delen, som ligger strax utanför bytomten påträffades endast två mindre anläggningar (se anläggningstabell) och inga kulturlager.

När schaktet svänger av mot norr ligger det på gränsen mellan två ekonomiska enheter där den västra är åkermark och den östra är obrukad och bevuxen med gräs och sly. Utmed gränsen ligger även en mindre vall som delvis innehåller stora stenar, (0,4–1 m Ø). Vallen antogs bitvis ha förstört eventuella lämningar. Anläggning 4–6 ligger nära mindre ekonomibyggnader enligt storskiftes kartan. Anläggningarna innehöll bland annat grön förglasad slagg vilket ger en datering som är samtida med byns kända brukningsperiod. Längre norrut tilltog anläggningstätheten och

Figur 7. Partiet med flest anläggningar. Området är markerat i figur 5. Skala 1:250.

Figur 6. Anläggning 10 och 11 efter undersökning. Sektionen av anläggning 10 syns i schaktkanten. Fotot taget från nordväst.

även tjockleken på lagret ovan den orörda horisonten. Lager 30 sammanfaller ganska precis med de större byggnaderna på storskifteskartan. Lager 31 som påträffades under en cirka 20 meter lång sträcka var av sent datum och innehöll bland annat plast. Flera gropar och stolphål vars funktion inte kunde säkerställas påträffades och undersöktes. I figur 6 visas sektionen på anläggning 11 och 12. Partiet med flest anläggningar visas i figur 7).

Anläggning 14 bestod av en stenrad som gick tvärs genom schaktet (se figur 8). Möjligen rör det sig om en syllstensrad. I fyllningen runt stenarna påträffades rödgods, obrända ben och ett kritpipshuvud. Kritpipshuvudet med stämpel visas i figur 9. Vi har fått hjälp av Arne Åkerhagen med att tidsbestämma pipan. Pipan är en s.k. "Hjärtpipa" som tillverkades av flera pipmakare under 1700-talets mitt. Piphuvudets form ser ut som de som Anders Örnbeck tillverkade i Stockholm 1751–1760. Han satte vanligen sin signatur A – O på klackens sidor. På klacken går det inte att se några tecken och vem som tillverkade pipan är osäkert.

Norr om anläggning 14 låg ett svart lager med en högre andel fynd än övriga kulturlager. Lagret innehöll ben, rödgods, tegelfragment m.m. och har tolkats som placeringen för en byggnad. Flera av benen uppvisade slaktspår. Fyndsammansättningen tyder på att det är ett bostadshus. Vilken byggnad det är kan inte säkerställas utifrån kartöverläggen. Gaveln på en av de större byggnaderna på storskifteskartan sammanfaller förvisso väl med lager 15 men syllstenarna ligger i en annan riktning. Riktningen och kritpipsdateringen gör det troligare att det är lämningar ef-

Figur 8. Syllstensraden under framrensning. Fotot taget från söder.

ter ett hus som kan dateras till 1700-tal. Strax norr om lager 15 upphörde kulturlagret, inte heller några anläggningar påträffades närmare vägen. Avtagande av anläggningar stämmer bra överens med byns utbredning enligt kartöverläggen.

Schaktövervakningen har gett en god bild av utbredningen av kulturlagret tillhörande Färmansbo by och delar av byggnaderna har identifierats. Inga spår av en bosättning äldre än cirka 1600-tal kunde iaktas.

Referenser

Historiska lantmäteriakter:

LMS 45-12:1 Färmansbo, Storskifte, 1779

LMS 19-RAM-65 Färmansbo, Laga skifte, 1858

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-11613-08
Arkeologikonsults projektnummer: 2009:2256
Uppdragsgivare: Vattenfall Eldistribution AB

Fastighet: Ramnäs bruk 2:11 och 5:4
Socken: Ramnäs
Kommun: Surahammar
Landskap: Västmanland
Län: Västmanland

Typ av undersökning: Antikvarisk kontroll
Utförandetid: 9–10 september 2009
Fältarbetstid: 2,5 mandagar

Projektledare/personal/rapport: Björn Hjulström
Kartor: Samuel Björklund
Layout: Samuel Björklund
Fynd: Inga fynd har tillvaratagits

ANLÄGGNINGSTABELL

Kontext	Anl typ	L, B, D (m)	Beskrivning
1	Störhål	0,15 x 0,15; d 0,15	Störhål återfylld med gråbrun sand
2	Grop	2,1 x ?; d 0,20	Nedgrävning återfylld omvartannat med gul sand och gråbrun sand. Inga fynd.
3	Nedgrävning	0,9 x 1,1; d 0,45	Nedgrävning återfylld med sand. I anläggning en klump (0,20 m ø) grön förglasad slagg.
4	Stolphål	0,25 x 0,25; d 0,10	Bevarad men nedbruten stolpe. Ingen nedgrävningskant syntes och möjligen är stolpen snarare nedslagen än nedgrävd.
5	Stolphål/grop	0,30 x 0,30; d 0,10	Inget stolpmärke. Rund mörkfärgning med enstaka tegelkross.
6	Grop	0,45 x 0,45; d 0,40	Nedgrävning med obrända ben. Bl.a. käke från får/get. Benen låg ej anatomiskt och är troligen matavfall.
7	Störhål	0,12 x 0,12	Fylld med gråbrun sand
8	Stolphål/grop	0,20 x 0,20	Inget stolpmärke
9	Stolphål/grop	0,90 x 0,90; d 0,32	Inget stolpmärke. Mörk och humös i toppen. Hård röd sand mot botten.
10	Stolphål/grop	0,80 x 0,80; d 0,40	Inget stolpmärke, rödsvart fyllning
11	Stolphål/grop	0,95 x 0,95; d 0,40	Inget stolpmärke. Fyllningen liknar kontext 10. Från åkerytan är djuper på anläggningen 1,0 m.
12	Stolpål	0,35 x 0,35; d 0,18	Inget stolpmärke. 0,55 cm djup från åkerytan.
13	Oformlig nedgrävning	0,50 x 0,40	Kantig sten, kritpipsmunstycke i anläggningen.
14	Syllstensrad	0,50 bred	8 stenar (0,30 – 1,20 m ø) på rad. Raserad syllstensrad? I fyllningen slaktavfall, kritpipa, rödgods m.m.
15	Lager		Boplatslager. Slaktavfall, rödgods, tegelkross m.m.
16	Stolphål/grop	0,45 x 0,45; d 0,40	Inget stolpmärke, Mörk och humös i toppen. Igenfylld med sand i botten.
17	Stolphål/grop	0,40 x 0,40; d 0,25	Inget stolpmärke, Mörk och humös i toppen. Igenfylld med sand i botten.
18	Stolphål/grop	0,40 x 0,40; d 0,20	Inget stolpmärke, Mörk och humös i toppen. Igenfylld med sand i botten.
19	Stolphål/grop	0,45 x 0,45; d 0,25	Inget stolpmärke, Mörk och humös i toppen. Igenfylld med sand i botten.
20	Stolphål/grop	0,50 x 0,50; d 0,20	Inget stolpmärke, Mörk och humös i toppen. Igenfylld med sand i botten.
21	Kol lins	0,20 x 0,80	Mörkfärgning
30	Lager		Mörkbrunt sandigt lager med litet humusinslag. Lagret har ingen skarp gräns mot ploglagret men är något mörkare. Djupet ned till underliggande gulaktiga sanden är något större där lager 30 finns, c. 0,40 – 0,50 m
31	Lager		Påtagligt tjockare humuslager. Tjockleken verkar dock bero på sentida aktiviteter då plast påträffades långt ned i lagret.

Arkeologikonsult Tel 08-590 840 41
Optimusvägen 12 B Fax 08-590 725 41
194 34 Upplands Väsby www.arkeologikonsult.se

Rapporter från Arkeologikonsult 2009:2256